

ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Քաղաքացի», փետրուար: «Ո՛ւր գաղթել» խմբագրական յօդուածի մէջ մի քանի ցաւալի և լուսահատական էջեր են բացուած այն հին, ճակատագրական դժբախտութիւնից, որ հայի գաղթականութիւնն է ներկայացնում: Դա մի թոռացիկ տեսութիւն է, բայց շատ ցանկալի և խրատական կը լինէր հայ գաղթականների մի ամբողջացրած պատմութիւնը: Մինչև այժմ հրատարակուած են մի քանի գրուածքներ, որոնք վերաբերում են այս կամ այն գաղթականութեան անցեալին և ներկային. բայց հաւաքել այդ բոլորը, ամբողջացնել, մասնաւոր լուսարանել թէ ինչ ընդհանուր պատմական օրէնքներից էր կազմուած հայ գաղթականութիւնների ճակատագիրը—այս ինչն է պակասում: Մեր պատմութեան մեծ մասը, այսպիսով, դեռ չէ լոյս հանուած և մենք չը գիտենք թէ ինչ էր գաղթականութիւնը հայ ազգի համար: Յօդուածագիրը կամենում է գուշակել թէ որպիսի երկիրներում հայերը կապրող են գաղթականութիւններ հիմնել, երկիւղ չը կրելով թէ շուտ կը ձուլուեն տեղացիների հետ: Այս հարցը ևս լուծում է շատ անբաւարար կերպով, որովհետև մի այդպիսի հարց չէ էլ կարելի լուծել: Եթե յօդուածից մենք իմանում ենք որ Նգիպտոսի և Ամերիկայի հայ գաղթականութիւնները հալոյն չեն վրայ եկ. արդէն ամերիկացի և եգիպտացի հայեր կան, ո-

րոնց համար հայերէնը խորթ լեզու է: Եւ եթէ այդ ազատ երկիրներումն էլ հայը չէ կարողանում պահպանել իր լեզուն, առանց որի չէ կարող լինել ազգութիւն,—հասկանալի է, ուրեմն թէ ինչ կը լինի նա այնպիսի տեղերում, ուր ամեն տեսակ արհեստական միջոցներ են ստեղծուած, ազգութիւնները ոչնչացնելու համար—«Հայ բժշկարանի» յօդուածը կարող էր հետաքրքրական լինել մեր կուտուրայի պատմութեան համար, եթէ մեր հին բժշկարաններ քննողները լինէին մասնագէտներ և պարզէին թէ ինչ հանգամանքներ է ունեցել մեզանում գիտական բժշկականութիւնը, որ չափով է ենթարկուած եղել արաբական և այլ ազգերի գիտութեան: Բայց այստեղ այդ բժշկարանները քննուած են լոկ բանասիրական տեսակէտից, այսինքն իբրև ձեռագիր, իբրև հնութիւնից մնացած գրաւոր աշխատութիւն, առանց քննադատելու և վերլուծելու գրքի բովանդակութիւնը, գիտական արժանիքը: Նոյն այդ տեսակէտից էլ նայել է Հ. Ղ. Վ. Յովնանեանը իր «Հետազոտութիւնք նախնեաց ռամկօրէնին վրայ» աշխատութեան մէջ: Բժշկական գրուածքները անցեալ տարիների մեր գրականութեան պատմութեան մէջ շատ նշանաւոր դեր ունեն, քանի որ դրանք էին համարեա միակ գրուածքները, որոնք նշանակուած էին ժողովրդի ընդհանրութեան համար: Շատ ցանկալի էր, որ մեր բժիշկները կամ

առհասարակ ձեռնհաս անձինք ըսկեմին ուսումնասիրել մեր հին բրժշկական գրականությունը և որոշելին նրա գիտական արժանատիությունը:—Ժամանակակից հարցերի վրայ ուշադրություն դարձնելով, ճաղմավէպը զետեղել է այս գրքում նախագահ Կրիզէրի մասին մի համառոտ լոգուած, ուր բնորոշուած է հերոս բռնների ծերունի նահապետը:—Կայ և մի թեթև կենսագրություն, որի մէջ դուրս է բերուած մեր հայ գրականութեան նահապետներից մէկը—Վարպետ Իւթիւնեան, որ բաղմամբիւ (35-ից ավել հատոր) թարգմանություններ է տուել, բայց ավելի չափն է ներկայում, որ 1852 թուականից մինչև 1884 թ. խմբագրում և հրատարակում էր Կ. Պօթի ամենանշանաւոր հայ լրագրիներից մէկը—«Մասիսը»: Կենսագրությունը համառոտ է, ընդհանուր բառերով գրուած. ավելի հետաքրքրական կը լինէր, եթէ Իւթիւնեանի կենսքի հետ պատմուած լինէր և «Մասիսի» կեանքը, որ այնքան երկարատե է եղել և արդիւնաւոր (նա այժմ էլ հրատարակում է իբրև շարաթաթերթ, բայց ուրիշների խմբագրութեամբ): Իւթիւնեանն այժմ 74 տարեկան է:

«Թատրոն», գրական և թատերական հանդէս. № 1, 1900 թ. դեկտեմբեր, Հանդէսի ¹/₃ ավելին (62 եր.) բռնում է Մուրացանի «Ռուզան կամ Հայրենասէր Օրիորդ» պատմական դրաման, որի մասին առանձին կը խօսենք: Մ. Բերբերեանի «Մի էջ Վերածնութեան շրջանից» կոմպիլիացիան կարգացում է ոչ առանց հետաքրքրութեան. այդտեղ խօսում է Բօկկաչիօի և և նրա «Երկամբօն» աշխատութեան մասին և այդ առիթով մի կարճ, թեթևակի տեսութեան մէջ ակնարկ է գցում վերածնութեան դարի վրայ: Թեման շատ հետաքրք-

քրական է, նիւթի առարկան շատ խրատական և ոգևորիչ: Դանտէի, Պէտրարկայի, Բօկկաչիօի և ուրիշ հումանիստների ժամանակները այժմ շատ լաւ ուսումնասիրուած են, կարելի էր, օգտուելով այդ գիտական աշխատութիւններից, նկարել Վերածնութեան դարը ավելի կենդանի, աշխոյժ գոյներով, պարզել նոր աշխարհայեցողութիւնների հիմքերը: Յօդուածագիրը սակայն, բաականաւոր է ընդհանուր ֆրազներով և նրա տուած պատկերը շատ դժգոյն է, մակերեսային: Պատճառը, ինչպէս մեզ թուում է, այն պիտի լինի, որ ինքը, յօդուածագիրը չէ հաստատ այն իտէալներին, որոնց դասաւորում էին Պետրարկաները և Բօկկաչիօնները: Ահա մի նմուշ նրա հասկացողութիւններից: Ինչպէս յատուկ է չափաւորութեան ասպետներին, պ. Բերբերեանն ասում է որ խաւարամտութիւն է ասել թէ զինչ որ հային է—այն երկնքից է, բայց մի և նոյն ժամանակ անհեռատեսութիւն է ասելը թէ ինչ որ եւրոպական է—լաւ է: Օրինակներով ցոյց է տալիս թէ հայը ինչ կարող էր վերցնել անգլիացիներից: Եւ ասում է. «անգլիացիների եռասիրութիւնից օրինակներ վերցնել պէտք չէ, բայց նրանց առետրական ընդունակութիւնները մեզ շատ բան կարող են սովորեցնել»: Ուրեմն ամբողջ Անգլիայում հայը միայն վաճառականական իմաստութիւններ պիտի որոնէ... և անգլիական ազգը չունի ավելի լաւ բաներ, որոնց արժէր հետեւել, աշակերտել: Եւ երբ մի մարդ Անգլիայից միայն վաճառականական աշխիւ պաշտամունք է փոխ առնելի համարում, կարող է նա Վերածնութեան դարի մասին գրել այնպէս, ինչպէս պէտք է: Ինչպէս գրում ենու—ի հարկէ, ոչ: Եւ սակայն այս յօդուածը միակ է ամբողջ «Թատրոնի» մէջ իբրև փո-

բեր ի շատե արժանաւոր գրական ինքնուրոյն յօդուած: Մնացածները թարգմանական, հրապարակախօսական, քննադատական վարժութիւններ են միայն, որոնք չը պիտի լոյս տեսնէին տարին երկու անգամ հրատարակուող մի հանդէսում, կամ պիտի լոյս տեսնէին օրինաւոր սըրբադրութեամբ: Իսկ դրա համար հանդէսին հարկաւոր է մի հմուտ, զարգացած խմբագիր: Ահա պ. Մոնտեանը գրում է թէ հայոց պատմութեան նախահայր Խերենացին է բերում «մ' տայր ինձ զծովս ծխանի» երգը, մինչ զեւ զբար-աշխարհին լալտնի է, որ Գրիգոր Մագիստրոսն է գրի աւել այդ կտորը: Նոյն պարոնը «ամենափոքր կասկած անգամ» չէ գգում, որ մի քանի շարականների եղանակները յօրինել է Սահակ Պարթևը և զրանք համարեա անփոփոխ մնացել են մինչև մեր օրերը: Այսպիսի հեղինակաւոր, «անսխալ» վճիռներ արձակելը այնպիսի հարցերի մասին, որոնք նոյն իսկ պատմական երկար ու բարակ քննութիւնների միջոցով էլ չեն կարող պարզաբանուիլ,—առնուազն թեթևամտութիւն է: Եւ այլ այսպիսի գոհարներ շատ կան հանդէսի մէջ, որոնք ապացուցանում են թէ դա մի պարկ է, ուր ամեն մէկը գգում է, ինչ ուզում է և ինչ կարողանում է: Բաւական է նոյն իսկ «Փատրոնական քրտնիկոն» անունով յօդուածը, որպէս զի այդ հանդիսի վերաբերմամբ եղած ամեն մի վատ կարծիք հաստատէ. աւելի ողորմելի բան հազիւ թէ կարելի լինի երևակայել: Գոնէ կանոնաւոր հայերէնով գրէին, գոնէ մի փոքր ճաշակի, խելքի տէր լինէին: Գեղարուեստին նուիրուած մի հանդէս չը պիտի այգբան թեթևօղիկ լինի. չից ամիս ժամանակ կալ մի գիրք հրատարակելու համար, ցանկալի կը լինէր այդքան երկար ժամանակամիջոցը գործադրել լաւ մշակուած

յօդուածներ պատրաստելու վրայ: Թէ չէ ձախ ձեռքով դրած ընցէնդիաներն ու քրոնիկոնները այնքան տղեղ տպաւորութիւն են թողնում, որ մարդ ափսոսում է հրատարակութեան արտաքին վաշելչութիւնը: Գրքի մէջ դրուած են մաքուր ֆօտօտիպիաներ. դրանցից աւելի լաւ գործ Թիֆլիսում չէր էլ կարելի պահանջել: Բայց մենակ ֆօտօտիպիաները չեն կարող փրկել հանդէսը, հարկաւոր է բովանդակութիւն. իսկ բովանդակութիւնը պատկերների վաշելչութեան հասցնելու համար հարկաւոր է ընդունակութիւն, գրական շնորհք: Եւ շատ ցաւալի է որ այսպիսի շընորհք չէ երևում «Փատրոնին» մէջ:

„КАВКАЗСКИЙ ВѢСТНИКЪ“, «վերտորաւ: Գ. Իւրի Վեսելովսկին գետեղել է մի յօդուած, որ վերաբերում է հայոց հին գրականութեան և կրում է «շերտաւոր» շրջանի գրական գործիչը՝ վերնագիրը: Այդ գործիչը Եղիշէն է, հինգերորդ դարի առաջին կրօնական պարտերագմի ոգևորուած երգիչը: Որ Եղիշէն իսկապէս «Աւարայրի սոխակն» է—այդ, ի հարկէ, ճիշտ է. մեր հին գրականութեան մէջ շատ քիչ կան այդպիսի ոգևորուած բանաստեղծներ. Եղիշէն գեղեցիկ ոճի, նկարագրական սքանչելի ընդունակութեան կողմից մի բոլորովին առանձին տեղ է գրաւում հին մատենագրութեան պատմութեան մէջ: Նրա մաաին խօսողը պիտի նախ և առաջ որոշէ իր զիրքը, թէ ի՞նչպէս է ուզում նայել Եղիշէին: Երկու տեսակ պահանջ կարելի է անել Եղիշէի գրքից—կամ զուտ պատմական կամ բանաստեղծական: Եթէ ուզում ենք քննել Եղիշէի գիրքը իւրեւ պատմագրութիւն, այն ժամանակ պիտի մանրամասն ուսումնասիրենք և հինգերորդ դարը ու դնենք Եղիշէի կողքին Ղազար Փար-

պեցուն, որ նույնպէս նկարագրել է Վարդանանց պատերազմը Այդ նըկարագրութեան մէջ էլ մենք գտնում ենք եղիշէի շատ պակասութիւնները, նրա տենդենցիան, նրա չափազանցութիւնները: Գ. Վեսելովսկին այդ չէ արել. նրա համար գոյութիւն չունի Փարպեցին, նա պատմում է հինգերորդ դարի շարժումը այնպէս, ինչպէս պատմել է եղիշէն, և ոչ մի պակասութիւն չէ գտնում այդ պատմութեան մէջ, եթէ չը հաշուենք այն, որ նա չէ հաւատում այն ճառերին, որոնց եղիշէն դրել է Վարդանի, Ղևոնդի և միւսների բերանը: Իբրև գրական-պատմական մի հետազոտութիւն, որի մէջ ամբողջապէս դուրս հանուած պիտի լինէր եղիշէի դէմքը, պ. Վեսելովսկու գրութեան չունի մեծ արժանատիութիւն հէնց այն իսկ պատճառով, որ նա չափազանց միակողմանի է իր դատողութիւններին մէջ, նոր հորիզոններ չէ բաց անում ընթերցողի առաջ. մի խօսքով վերաբերում է եղիշէին և նրա ժամանակին այնպէս, ինչպէս վերաբերում էին հայերը այն բարի ժամանակները, երբ չը կար պատմական կրիտիկա, երբ ամեն ինչ հալած իւրի տեղ էր ընդունում: Այնքան թույլ են պ. Վեսելովսկու պատմական տեղեկութիւնները մեր անցեալի մասին որ նա հինգերորդ դարի մատենագիրներին թուելիս առաջ դնում է Մովսէս Խորենացուն, ապա եզնիկ Վոլբրացուն, ապա միայն Վորիւնին, մինչդեռ վերջինս է ըստ աագութեան առաջին տեղը բռնում, իսկ Խորենացու մասին եղած վէճերը չալտնի են ամենքին: Նա ասում է թէ Ղազար Փարպեցին նկարագրել է այն գրութիւնը, որի մէջ գտնում էր Հայաստանը հինգերորդ դարի երկրորդ կէսում և վեցերորդի սկզբում. մինչդեռ Ղազարը երկար և մանրամասն խօսում է, սկսած չորրորդ դարից և հինգե-

րորդ դարի առաջին կէսի պատմութիւնն էլ աւանդում է մանրամասն կերպով: Բայց ինչպէս է նայում պ. Վեսելովսկին եղիշէին, նրա համար եղիշէն թէ՛ պատմագիր է, թէ՛ բանաստեղծ, թէ՛ հոգեորական ջատագով: Բայց այդ դէպքում պէտք էր զանազանել եղիշէի յատկութիւնները և ցոյց տալ թէ ո՛ր յատկութիւնն է որին զօհուած, ինչպէս է նա կարողացել իւրաքանչիւր իր յատկութիւնը երևան հանել: Այդ կողմից բաական հետաքրքրական կը լինէր ուսումնասիրութիւնը ճարաբանութեամբ, յօդուածագիրը հազու հազ շօշափում է այդ հարցերը, շտապելով պատմել եղիշէի գրքի բովանդակութիւնը: Իբրև այդպիսի մի պատմութեան էլ, որ գրուած է թեթեւ աշխույժ լեզուով, պ. Վեսելովսկու գործը ունի իր արժանատիութիւնը, դրանով առաւ ընթերցողը կը ծանօթանալ եղիշէի հետ չէնց այդ ընթերցողի տեսակէտից էլ մենք պիտի ասենք որ յօդուածը կարեւոր է և լաւ—Հետաքրքրական է Հաշիմ-բէկ Վեզիրովի ընդհանրութիւնները մէքթէպի մասին: Երբեք մէքթէբա—որ այն նահապետական դպրոցն է, ուր մահմդական երեխաները, մօլլայի ղեկավարութեամբ, սովորում են զրազիտութիւն: Այդ տեսակ դպրոցներ շատ և շատ կան մեր երկրի մահմդականների մէջ. ամեն մէկը տեսած կը լինի զրանցից, ուստի և Վեզիրովի յիշողութիւնները թւում են նոյն իսկ շատ թույլ նկարագրութիւն: Գլխաւորը այստեղ այն է, որ թուրքերը սկսել են հասկանալ իրանց պակասութիւնները և այսպիսի յօդուած չէր կարող հրատարակուել մի քսան տարի առաջ, երբ թուրքի պակասութեան մասին խօսելը նշանակում էր թուրքի արիւննարբութշնամին լինել:—Հետաքրքրութեամբ է կարդացում և Վ. Վ. ի

„Взглядъ и Нѣчто“ մեծ յօդուածի շարունակութիւնը, որ այս անգամ խօսում է Խտալիայի մասին, գլխաւորապէս նրա զեղարուեստական և երաժշտական հարստութիւնների մասին: Տուրիստի թեթեւ և նկարագրութիւններ, որոնք ընթերցանութեան հաճելի նիւթ են տալիս— Ուշադրութեան արժանի է և Ի. Դ.-ի յօդուածը խիզանների մասին: Խիզան անուանում են այն զիւղացիները, որոնք սեփական հողեր չունեն և կարուստաւորելից վարձով հող են վերցնում ու փոխարէնը յայտնի պարտաւորութիւններ են յանձն առնում հողատիրոջ վերաբերմամբ: Այդ դրութիւնը գոյութիւն ունի դեռ XVІІІ դարից և պահուել է մինչև այժմ միայն Թիֆլիսի և Գուրթալիսի նահանգներում: Խիզանների հարցը կենսական մեծ նշանակութիւն ունի Վրաստանի համար, ուստի նրա բարեխիղճ ուսումնասիրութիւնը ներկայացնում է յայտնի հետաքրքրութիւն: Այդպիսի մի ուսումնասիրութիւն է և այդ յօդուածը—«Վրաց մամուլի տեսութիւնը» յօդուածը նպատակ ունի ծանօթացնելու վրաց ներկայ պարբերական մամուլի մէջ աշխատողների հետ, կարդացում է հետաքրքրութեամբ: Այդտեղից մենք իմանում ենք որ վրաց մամուլն էլ, ինչպէս նա և ռուսահայերի մամուլը, ծնունդ է իշխան Վօրոնցովի հոգատարութեան և լուսամիտ ջանքերի շնորհիւ—Ի վերջոյ չիշատակենք Ս. Բ.-ի յօդուածը Կովկասի տնտեսական զարգացման մասին: Յօդուածը դեռ չէ վերջացել, և մենք մի ուրիշ անգամ ամփոփ տեղեկութիւններ կը տանք նրա մասին:

—

„Вѣстникъ Европы“, լուսնուար: Պրօֆէսոր Գերլէ բաց է անում մի հետաքրքրական անկիւն պատմամական անցեալից: Դա հիսիսալիս

Աֆրիկայի այն ծովափն է, որ հաստատուեց Հռոմի կուլտուրան, որ քրիստոնէական եկեղեցին գտաւ իր առաջին հետեւողները: Այստեղ էին ծնում այն քրիստոնէական վարդապետութիւնները, որոնք ուղղափառ անուանում եկեղեցու համար «հերձուածներ» էին, Գրօնի միութիւն ստեղծելու համար քրիստոնեայ աշխարհը սկսեց մրցութիւնների և կռիւների ամբողջ դարաշրջան, որի սկիզբը IV դարն էր: Ահա այդ սկիզբն է նկարագրում յարգելի գիտնականը: Նրա գործի դեռ առաջի մասն է տպագրուած այս համարի մէջ—Յայտնի գրող և իրաւաբան Վ. Սպասովիչ խօսում է անցեալ տարի վախճանում ռուս յայտնի փիլիսոփայ Վլադիմիր Սօլովիեվի մասին, վերցնելով նրան որպէս հրապարակախօս: Սօլովիեվը ծնւաբխտ ռուս հայրենասէր էր, քալողում էր կրօնական ազատութիւն, դատապարտում էր ազգայնական խտրութիւնները և սաստիկ յարձակում էր ռուս նացիօնալիստների վրայ նրանց բռնաձեռն ուղղութեան պատճառով: Սպասովիչ դուրս է բերում հանգուցեալ մտածողի ազնիւ, համակրելի կերպարանքը և զարմանք է յայտնում որ Սօլովիեվին իրանց դաշնակից են համարում այնպիսի մարդիկ, որոնց հակառակորդն էր նա—Ս. Խախանով զետեղել է «Վրաստանի միացման հարիւրամեայ տարեդարձը» վերնագրով մի աշխատութիւն: Այդտեղ նկարում է Վրաստանի անցեալը մինչև XIX դարի սկիզբը: Բայց թէ պատմաբանների որ տեսակին է պատկանում պ. Խախանովը, այդ կարելի է իմանալ հետեւեալ փոքրիկ փաստից: Վրաց վերջին թագաժառանգ Դաւիթը սաստիկ վճռեւրական էր, այսինքն սիրում էր XVІІІ դարի ազատ զաղափարները և մինչև անգամ թարգմանել է Մօստեսքիէի գրուածքը: Այդ կող-

միջ բոլորովին բնական պիտի լինէր որ թագաժառանգը իր համար ամուսին գտնելու գործում նախապաշարմունքներէից ազատ և անկախ հանդիսացաւ Բայց պ. Խախանովն տեսնում է թէ Գալիթը Վերան խախտառակեց ժողովրդի աչքում ամուսնանալով մի հայուհու հետ (այդ հայուհին իշխանուհի Արամելիքն էր)։ Կան մարդիկ, որոնց շօվիներստ, նեղ-ազգայնական հոգին չէ կարողանում տանել այնպիսի պայմանական վիստեր, որոնք ազատ մտածող, լայնասիրտ մարդուն միայն հաճութիւն և ոգևորութիւն կարող է ազդել։ Ահա թէ ինչ տեսակ պատմաբան է պ. Խախանովը։ Աւելացնենք և այն որ մի և նոյն առարկայի մասին պարոնը գրել է բազմաթիւ ռուսերէն ամսագիրերի, լրագիրների մէջ՝ „Русская Мысль“, „Вѣстникъ Всемирной Исторіи“, „Русскія Вѣдомости“ և այլն, աշխատելով այնպէս անել, որ մի տեղ գրածը միւս տեղերում գրածոներին չը նմանուի։ Սա մի այնպիսի գրեղմնատրութիւն է, որ հազիւ թէ գիտնական լրջութեան նըշան համարուի։ Ինչպէս միշտ, ամսագրի իսկական զարդերն են կազմում ճշերքին տեսութիւնն և «Հասարակական քրօնիկայից» բաժինները, որոնք լաիշտակութեամբ են կարդացում։ Այդտեղ ամսագիրը պատկերացրել է Ռուսաստանի պետական և հասարակական կեանքի գլխաւոր և բնորոշ հանգամանքները անցած XIX դարի ընթացքում։

—

„Журналъ днѣ воѣхъ“, լուսնվար։ Մի հրատարակութիւն է սա, որ մի անգամայն արժանի է իր անուան— ամսագրի ամենքի համար։ Ամենքի համար է սա նախ և առաջ իր գնով. դուք տալիս էք մի հատ ռուբլի և ստանում էք մի տարրալ ընթացքում տասներկու գեկեցիկ գիրք։ գեկեցիկ թէ՛ արտաքինով,

թէ մանաւանդ բովանդակութեամբ։ Արտաքինը մաքուր է, կան շատ պատկերներ. տպում է մանր տառերով, եթէ վերածենք սովորական խաշոր տառերի, կը ստանանք բաւական հաստ գիրք. լուսնվարի համարը բաղկացած է 124 սինակներէից։ Եւ այսպէս հրատարակում է այդ ամսագիրը արդէն վեցերորդ տարին։ Նա ունի երկու գրական-գեղարունտական հարուստ բաժին, տալիս է գիտական ժողովրդականացրած յօդուածներ, արտաքին տեսութիւն, ներքին տեսութիւն և այլն։ Ուղղութիւնը վերին աստիճանի համարելի—առաջադիմական։ Ամսագրին աշխատակցում են լայտնի պրօֆէսորներ, իսկ գեղարունտական բաժնում գտնում ենք Մաքսիմ Գորկիին, որ վերջերս այնքան մեծ անուն հանեց Ռուսաստանում։ Այս համարում տպում է Գորկիի մի գեղեցիկ պատկերը. նկարագրում է մի զինեալուն, ուր հաւաքուած հասարակ մարդիկ լսում են մի կնոջ, որ երգում է կոյրերի երգը։ Պատկերը վերին աստիճանի բնական է, ազդում է ընթերցողի վրայ, բաց անելով ժողովրդական ցանկերից մէկը— Բանաստեղծ Բայմօնտը պատմում է անգլիական հռչակաւոր բանաստեղծ Շէլլիի մասին։— Վերկու ընտանիքներ, պատմականքի մէջ դուրս են բերուած երկու ընկերներ. մէկը աւարտել է համալսարանը, իրաւաբան է, ունի լաւ եկամուտներ, ամուսնացել է հարուստ աղջկայ հետ, ապրում է փառաւոր կերպով, բայց շարունակ էլի մտածում է իր եկամուտների մասին, ունի մի դժգոհ կին և նրա կեանքը հարուստ ու գեղեցիկ բնակարանի մէջ ձանձրալի է, պաշտօնական—ցուրտ Միւս ընկերը դուռ ուսանող է, աղքատ, բայց ունի ընտանիք. նա իր կնոջ և երեխաների հետ ապրում է մի կեիտոտ հիւրանոցում, բայց և այդպէս, ուրախ ու անհագ է, լի ու

լի վայելում է առողջ ու սիրող ընտանիքի երջանկութիւնը: Պրօֆէսոր Նլիւնակին ղետեղել է Պետրոս Մեծը ու նրա աշխատակիցները՝ անունով յօդուածը, որի մէջ խօսում է Ռուսաստանի մեծ վերանորոգողի մասին աշխոյժ և թեթև ոճով:—Պրօֆէսոր Վարլովովի ձեռնարկով ընդհանուր, իբրև միութեան հիմք՝ յօդուածը կարդացում է չափազանց խորապէս: Միտերը հրաշալի պարզ լեզուով ու օրինակներով ցոյց է տուած թէ ինչպէս մարդիկ իրանց աշխատանքով ծառայում են միմեանց բարօրութեան: Աշխատանքը միացնում է ոչ միայն անհատները, այլ և ազգերը: Եւ չը նայած այս հազամանքին, մարդիկ թշնամութիւն են անում իրար դէմ: Պէտք էր որ աշխատանքը եղբայրացնէր բոլոր մարդկանց, բայց դուրս է գալիս որ ձմեռը միմեանց ուտում ենք ու դրանով էլ կշտացած ենք լինում: Ինչո՞ւ է այսպէս: Պրօֆէսորը խոստանում է պատասխանել այդ հարցին ուրիշ անգամ:—Ամացած Դար՝ փոքրիկ յօդուածի մէջ պատկերացրած է XIX դարը իր դրական ու բացասական կողմերով: Մինչդեռ սովորութիւն է դարձել դատապարտել այդ դարը այն պատճառով, որ նա չը

կարողացաւ լեղաշըջել բարոյական հակացողութիւնները, երկրի վրայ արդարութիւն և ազատութիւն հաստատել — այստեղ բերուած են շատ օրինակներ, որոնք վկայում են որ գիտութեան առաջադիմութեան հետ բարոյական հակացողութիւններն էլ առաջ են գընացել: Ուստի ամսագիրը երախտագիտութեամբ է լիշատակում այդ դարը և ցանկութիւն է լայտնում, որ այդ դարի մեծ գործիչների իդէալները հասարակական բարոյականութեան մասին իրագործուէին ապագայում:— Պրօֆէսոր Շիմկեվիչը սկսել է մի շարք հանրամատչելի պատմութիւններ, «Բիւլլօղիայի շրջանից»:— Արտաքին և ներքին տեսութիւնները կազմուած են շատ գեղեցիկ ոգով և կարդացում են մեծ հաճութեամբ:—Ահա թէ որքան գեղեցիկ նիւթ է տալիս ամսագիրը մի ռուբլովի Վատարեալ Ժողովրդական ամսագիր: Խմբագրութիւնը իր ծանօթութիւնների մէջ բացատրում է այն բոլոր գիտական բառերը, որոնք պատահում են յօդուածների մէջ: Պարզ և հասկանալի դառնալու համար ամսագիրը ոչինչ չէ խնայում: